

כמה לשונות גאולה יש בכתוב?

יוסף פריאל

א. ארבעה

אחת הסיבות לשתיית ארבע כוסות בליל הסדר היא כנגד ארבעה לשונות גאולה. מושג זה נתחזק בשל העובדה שמבנה ליל הסדר טובב, כידוע, סביב המספר ארבע/ה: כוסות, בנים, קושיות ועוד.¹ עניין זה נדון באורך בספר **המכתם** לרבינו דוד ב"ר לוי מנרבונא:²

שיש כאן ארבעה ענינים גדולים של גאולה שעל כל אחד לעצמו יש לנו להרבות שבח והודאה למקום: הראשון הוא 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים' - שבתחילה לרוב סבל העבודה הקשה והפרך הגדול היינו מספיקין בלבד שיקל לנו ויוציאנו מתחת העול ההוא, אפילו היינו נשארים שם בארץ ההיא תחת ממשלתו, הרי לנו גאולה אחת של 'והוצאתי'. והוא יתברך הוסיף והוציאנו ושחררנו מכל עבודתו וממשלתו וזו היא גאולה שניה של 'והצלתני'. ואילו הוציאנו מתחת

1. ראה גם אצל הרב מנחם מ' כשר, הגדה שלמה (ירושלים תשכ"א), עמ' 90-95, המונה סיבות שונות לארבע כוסות ושאלת הכוס החמישית.
2. משה יהודה הכהן בלוי, ספר המכתם על מסכתות פסחים סוכה ומועד קטן (ניו יורק תשי"ח).

ממשלתם ולא דכאם ולא הממם במכות היינו מספיקין, והוא יתברך הכה אותם במכות ובשפטים גדולים וזו היא גאולה שלישית של יוגאלתיי. ואילו הוציאנו כך ועמדנו על עמדנו ולא קרבנו ולא לקחנו לו לעם אלא נשארנו כאשר בתחילה קודם ביאת מצרים, היה די לנו גם כן. אבל הוא יתברך הוסיף והגדיל לעשות עמנו, ולקח אותנו לו לעם סגולה ונתן לנו תורתו התמימה, וזהו גאולה אחרת גדולה מכולן, שזו לנפש והשאר לגופות. ועל זה אמר 'ולקחתי אתכם לי לעם' וגו'. זאת היתה עיקר כונת ארבע כוסות כנגד ארבעה לשונות של גאולה שעל כל ענין מיוחד מהם ראוי לתת הודאה והלל לשם יתברך (עמי עה).

המקור לדברים מצוי בדרשת חז"ל בבראשית רבה:³

מאיכך⁴ קבעו חכמים די כוסות שלפסח. ר' חונא בשי ר' בניה: כנגד די גאולות שנאמי במצרים 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתי' [מהדי תיאודור - אלבק) פרשה פח,יא].⁵

בדומה אנו מוצאים בירושלמי פסחים:

רבי יוחנן בשם ר' בניה: כנגד ארבע גאולות. 'לכן אמור לבני ישי אני ה' 'והוצאתי אתכם' וגו'. 'ולקחתי אתכם לי לעם' וגו'. 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתי' (כתיי לידן, פיי ה"א/סח ע"ב).

עיון בנוסח המקורות שהובאו, מורה על נוסח משותף המדבר על 'ארבע גאולות'. אם כן מניין הגיע הנוסח השגור של 'ארבע לשונות

3. וכן בשמות רבה: 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים' - די גאולות יש כאן. 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתי' - כנגד די גזירות שגזר עליהן פרעה, וכנגדן תקנו חכמים די כוסות בלילי הפסח' [מהדי שנאן) פרק ו]. נוסח זהה ראה בלקח טוב, שמות ו; שכל טוב, בראשית מ.

4. התיבה כתובה במקור באל"ף.

5. מדרש בראשית רבה (מהדורת תיאודור-אלבק), כרך ג (ברלין תרס"ג-תרצ"ו), דפוס צילום ירושלים תשכ"ה.

גאולה?⁶ מתברר שבימה"ב, הן בעולם הפרשנות⁷ והן בעולם ההלכה,⁸ אכן מצוי הנוסח 'לשונות גאולה' או 'לשוני גאולה', לדוגמה אצל רש"י:

ארבע כוסות - כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים
 'והוצאתי אתכם' 'והצלתי אתכם' 'וגאלתי אתכם' 'ולקחתי אתכם'
 (פסחים צט ע"ב).

אולם עדיין נשאלת השאלה: האם יש סיבה לכך שבתקופת המשנה והתלמוד לא השתמשו בנוסח 'לשונות גאולה'! השאלה מקבלת משנה-תוקף, כיוון שעיון פשוט בכתוב מורה, שיש הרבה יותר מארבעה לשונות גאולה כדלהלן בפרשת 'ארא', הפותחת בהבטחת הגאולה:

לכן אמר לבני-ישראל אני ה' **והוצאתי** אתכם מתחת סבלם מצרים **והצלתי** אתכם מעבדתם **וגאלתי** אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: **ולקחתי** אתכם לי לעם **והייתי** לכם לא-להים **וידעתם**⁹ כי אני ה' א-להיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: **והבאתי** אתכם אל-הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב **ונתתי** אתה לכם מורשה אני ה' (שמות ו, ו-ח).

היה מקום לומר, שזוהי הסיבה שלא השתמשו במושג 'לשונות', שהרי יש יותר מארבעה. אולם מתברר, שבמהלך ההיסטוריה היהודית ישנה התייחסות לכך שיש יותר לשונות גאולה, ונכתבה הגות ונקבעה הלכה

6. ראה בחילופי נוסחאות שם הפניה לדפו"ר שאלוניקי, המזכיר את המילה 'לשונות'. וכן טען פירוש מתנות כהנה על ב"ר שם שזהו הנוסח בירושלמי, אך לפנינו ליתא. גם בתוספות לפסחים (צט ע"ב) ד"ה 'לא יפחתו' (הראשון) צוין: 'פירש רשב"ם כנגד ארבעה לשוני גאולה וכן יש בירושלמי'.

7. רש"י שיוזכר להלן; רש"י במדבר טו מא; רשב"ם, בבא בתרא נח ע"ב, ד"ה 'רביעית של תורה'; ר' בחיי שמות ו ו וכן בעל הטורים שם.

8. וכן הנוסח בספר המנהיג כרך ב, הלכות פסח סימן נא; מחזור ויטרי, הלכות פסח סימן עג; ספר ראבי"ה, פסחים, אמצע סימן תקכה (ח"ב עמ' 157 במהד' אפטוביצר); אור זרוע, הלכות פסח אמצע סימן רנ"ו (שהוא פירוש הר"ש מפלייזא לפיוט 'א-לוהי הרוחות').

9. האם לכלול פועל שמיני זה שמתייחס לעם ולא לה'! ראה להלן בסעיף 'שמונה'.

הנובעת ממציאות של חמישה, שישה, ואפילו שמונה לשונות גאולה, ובסוגיה זו, של מספר לשונות הגאולה בכתוב, נדון בהמשך דברינו.¹⁰

ג. חמישה

בספר ארחות חיים לרי אהרן הכהן מלוניל¹¹ נאמר:

והראב"ד ז"ל כתב:¹² 'גרסינן בירושלמי:¹³ ד כוסות הללו כנגד ד גאולות שנאמרו במצרים - 'והוצאתי וכו', ורי טרפון היה מביא חמישי כנגד 'והבאתי' (הלכות ליל הפסח, סעיף יג).

נראה שכוונתו לדברי הבבלי:

ת"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי ר"ט (פסחים קיח ע"א).

זוהי אמנם נוסחת הדפוסים המוכרת, אך בהרבה כתבי יד,¹⁴ בנוסח הרי"ף והרא"ש מצוי הנוסח:

חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון (נוסח הרי"ף).

ואכן פוסק הרמב"ם:

ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מ'הודו לה' כי טוב' עד 'על נהרות בבלי', וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות

10. גם הרב ברוך הלוי עפשטיין, בעל תורה תמימה, מציין שאכן לא נאמר במדרש, גם לא במקבילה בירושלמי, 'ארבע לשונות גאולה' אלא 'ארבע גאולות', כי אכן יש יותר לשונות, ולשיטתו חמישה (הערה ה על שמות ו).

11. פוסק בן המאה הי"ד מפרובנס. ראה משה שלעזינגער, ארחות חיים, ח"ב, ברלין תרמ"ב.

12. בספר תמים דעים, שהוא אוסף של השגות הראב"ד על הרי"ף, הרו"ה, בעל המאור והרמב"ם, אין מופיעים הדברים כך, אלא כדלהלן: 'וכוס חמישי רשות הוא כנגד 'והבאתי', ולא תזיל בתר איפכא. והגאונים כתבוהו בהלכותיהם'. ראה יצחק מאלצאן (מהדיר), תמים דעים להראב"ד בעל ההשגות, ווארשא תרנ"ז, סעיף ל.

13. בכל נוסחאות הירושלמי שלפנינו, אין מופיעה תוספת זו של ר' טרפון, אלא בנפרד בבבלי פסחים וראה לקמן.

14. מייקן 6; בית המדרש לרבנים באמריקה 1608; קולומביה 893; ותיקן 109.

[מהדי' קאפח), הלכות חמץ ומצה ח י].¹⁵

בדומה ביספר הרוקח:

ואם חפץ כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול, חמישי רשות הוא (סוף סימן רפד).¹⁶

את טעם הדבר פירשו בעלי התוספות על התורה בקובץ **דעת זקנים**:¹⁷

די כוסות כנגד די גאולות י'הוצאתי י'הצלתתי י'גאלתי י'לקחתי. וכוס חמישי, דהיינו למאן דצריך למשתיה, הוא כנגד י'הבאתי שגם הוא גאולה. כדאי אינשי: מאן דמליה שחרריה ומסר כל דידיה בידיה, אי לא אייתיה לבי דריה מאי אהני ליה? פי: עבד ששחררו רבו ומסר לו גביעו בידו, אם לא הביאו לבית דירתו מה מועיל לו כל הטובה? הי: אם לא הביא הקב"ה אותן לארץ ישראל מה היה מועיל להם היציאה של מצרים (שמות יב ח)?

להלכה, מנהגנו למזוג כוס זו לאליהו מחמת הספק,¹⁸ וכך אומר הגר"א בפירושו על פרשת יארא:

והנה אנו נוהגין שמוזגין כוס חמישי וקורין אותו כוס של אליהו הנביא. הטעם: משום דאיכא פלוגתא בגמ' אם צריכין כוס חמישי ולא איפסיקא הלכתא, וכשיבוא אליהו יתברר הספק. וע"כ מוזגין

15. הרב קאפח זצ"ל מוסיף בהערה לג: "ימימי לא חסרתי כוס חמישי... והם כנגד חמשה לשונות של גאולה: י'הוצאתי י'הצלתתי י'גאלתי י'לקחתי י'הבאתי" (עמ' תכא-תכב).

16. ברוך שמעון שניאורסון (מהדיר), ספר הרוקח הגדול לרבינו אלעזר מגרמייזא, ירושלים תשכ"ז.

17. דעת זקנים - חיבור מרבתינו בעלי התוספות, ליורנו תקמ"ג.

18. ראה בירור העניין אצל גדליה אבערלאנדער, 'כוסו של אליהו הנביא ומנהגיו, אור ישראל - קובץ לענייני הלכה ומנהג, א/ג (תשנ"ו), עמ' קלג-קמ"ה; חיבורו הקצר של הרב יהודה אבידע, כוסו של אליהו הנביא נפתולי מנהג בהתקמותו (תשי"ח), ללא ציון מקום הוצאה, וראה גם יהודה רוזנטל, 'כוסו של אליהו הנביא, בתוך: מחקרים, ב, ירושלים 1966, עמ' 645-651.

כוס מספק ואין שותין אותו וקוראין אותו 'כוס של אליהו' כי בבואו יתבררו כל הספיקות וגם ספק זה.¹⁹

טעם רעיוני לעניין מביא הרב חיים דוד הלוי זצ"ל:

ללמדך, שאת שלימות גאולתו האמיתית והיסודית השיג עם ישראל ע"י בחירתו בשעת מתן תורה ובארבע לשונות של גאולה הושלמה גאולתו, וזה הרמז בארבע כוסות בלבד. אם יזכה מעתה להיות ראוי לכך, תבוא גאולה נוספת והיא ביאת הארץ... אבל בכל מצב שהוא, בין בארץ בין בגלות, את שלמותו ישיג תמיד בתורתו. ולכן לא יכולה להיות כוס חמישי להיות חובה, כאילו בלעדי ביאת הארץ שהיא מרמזת אין גאולת ישראל. שהרי הוכיחה ההיסטוריה הארוכה של ישראל שאכן חי חיים לאומיים (אמנם בלתי שלמים) בזכות תורתו גם ללא ארצו, ואדרבא, גם כאשר חי הוא בארצו, את שלימותו הלאומית משיג גם אז בארבע כוסות ששיאם הוא 'ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-להים'.²⁰

ג. שישה

הדים היסטוריים לזיהוי יותר מחמישה לשונות גאולה מצאנו בפירוש

החתם סופר לשמות:²¹

ששה לשונות של גאולה אמורים פה: 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתי' 'והבאתי' 'ונתתי', וכל אחד הוא עניין בפני עצמו: א - יציאה מקושי שיעבוד. ב - ההצלה מהיות משועבד להם כלל... ג - גאולה - והוא ראיית נקמה בשונאים... ד - 'ולקחתי' - הוא יום הנבחר למתן תורה בהר סיני. ה - הבאה לארץ ישראל. ו - לתתו לנו

19. נמצא בקובץ ספרי הגר"א: דברי אליהו, הוצאת מאור חיי, ירושלים תשנ"ה, עמ' 36; וראה גם בקול אליהו.

20. חיים דוד הלוי, מקור חיים השלם, ד, ירושלים תשל"ו, פרק קצ, עמ' 98. ומעניינת העובדה, שבמאמר בהצפה (נד ניסן תשנ"ה, עמ' 9) כבר הציג הנ"ל גישה הרבה יותר לאומית וחשב שיש למסד את שתיית הכוס החמישית, כמצופה מרבה של העיר העברית הראשונה (הנ"ל היה רבה של ת"א - יפו שנים רבות).

21. יוסף נפתלי שטרן, חתם סופר על התורה: שמות, ירושלים תשל"ח, עמ' כה, ד"ה 'והוצאתי'.

למורשה ולא נהיה שם משועבדים לעם אחר כמו בבית שני. ועל ד' הראשונים תקנו חז"ל ד' כוסות כי היה חרות עולם. אמנם, שניים האחרונים לא היה עדיין קשר של קיימא עד לעתיד לבוא אי"ה, שאז יהיו ששה ייעודים מקוימים²² ואולי משום כן נתווסף וי"ו של אליהו ליעקב (רש"י ויקרא כו מב) לרמוז על ויו גאולות הנ"ל וסימן יותט עיני בשוריי - כי ישורי גימטריא שש פעמים כוס. ואולי לעתיד לבוא יתווספו ב כוסות כנגד ב גאולות הנ"ל הנוספות.

... אמנם²³ יש עוד שם בפי' וארא לשון חמישי אחר 'ולקחתי', והוא 'והבאתי אתכם אל הארץ' ולא תקנו כוס נגדו... שלא יאמר התכלית הוא החמישי 'והבאתי אתכם אל הארץ' שהוא תכלית כל, ויאמרו בחוץ לארץ אין מצוות... כי עיקר התכלית 'ולקחתי אתכם לי לעם' ולא 'והבאתי אתכם אל הארץ'.

דברים מפתיעים משמיע כאן הרב משה סופר, בן המאה הי"ח-י"ט בהונגריה, הן בסוגיית שישה לשונות של גאולה והן בחשש ממשמעות של 'והבאתי'.²⁴

ד. שמונה

העיון בתחילת פרשת 'וארא' מראה בבירור, שישנן יותר מארבעה לשונות, ולמעשה יש שמונה פעלים בכתוב. לעניין זה נדרשה נחמה ליבוביץ

22. אכן, למספר שש משמעות קבלית עמוקה, ופילון בספרו 'על בריאת העולם' מגדירו כמספר משוכלל, כי הוא שווה לחלקים שלו וגם נשלם מהם: מן החצי שהוא שלוש מן השליש שהוא שתיים ומן הששית שהיא אחת ואף מטבעו הוא כביכול גם זכר וגם נקבה והוא מחובר מהכח של כל אחד מהם... ראה משה שובה (עורך), יצחק מן (מתרגם), כתבי פילון האלכסנדרוני. חלק ראשון - על בריאת העולם, ירושלים תרצ"א, עמ' 7. גם המהר"ל מדבר במקומות רבים על משמעות השש כמספר מושלם, ראה למשל בגבורות ה', פרק שלישי, שבו הוא דן במספר שש מאות אלף היוצאים ממצרים.

23. מכאן מצוטט הפירוש לבמדבר יד. ראה חתם סופר על התורה: במדבר, עמ' עד, ד"ה 'מקוששי'.
24. הדברים מתחברים היטב לתפיסתו המפורסמת, עליה חוזר פעמים רבות בתשובותיו: 'חדש אסור מן התורה', וכוונתו לתהליכי המודרנה שעטפו את אירופה בתקופתו. על כך ראה משה סמט, 'מאבקו של חתם סופר בחדשנים', בתוך: משה אליהו גונדה ואחרים (עורכים), יהודי הונגריה, תל אביב 1980, עמ' 92-103.

בעיונה לפרשת 'וארא' ושם ציינה,²⁵ ששבע פעמים פותחים פעלים בוי"ו החיבור, והיא מציגה מבנה כיאסטי, המסביר את מבנה הפרשה. היא מזכירה גם את הבעייתיות של הופעת הפועל 'ידעתם כי אני ה', המתנייחס לעם ולא להי' בין הלשון החמישית לשישית, ומביאה את תשובתו של אור החיים בזיקה לענייננו:

וקודם אומרו 'והבאתי אתכם' וגוי' אמר: 'ידעתם כי אני ה' המוציא וגוי'. פירוש: תנאי הוא הדבר, ובזה 'והבאתי' וגוי'. וזולת זה אם תנאצו ה' אין כאן הבטחה זו. ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת ה' וגוי' באמצע הבטחות הטובות ולא איחר ולא הקדים, לומר: עד כאן הוא בשבועה בלא תנאי, אבל פרט זה של הבאתם לארץ תנאי הוא הדבר - 'ידעתם' וגוי', אז 'והבאתי'. וזולת זה יהיה מה שיהיה (שמות ו ח).

ואולם תשובה זו לא הניחה את דעתה של נחמה ליבוביץ, ולכן היא הציעה לראות אף בפועל זה לשון גאולה, אלא ששונה היא, כיוון שזו פעולתו של האדם בהכרת תהליך גאולתו. מכל מקום, עפ"י ליבוביץ יש שמונה לשונות גאולה כמשתמע מהפסוקים: שבעה הבאים מכיוונו של ה', והלשון השמיני המשלים את המהלך בעזרת עבודתו של האדם המאמין.

ה. שבעה

ברצוננו לגשר בין לשון הכתוב המורה על שבעה או שמונה לשונות לבין נוהג ההלכה שיסודו בארבעה לשונות. לדעתנו, אכן שבע הבטחות א-לוהיות יש כאן, אך עניינם עפ"י מהלכם הכרונולוגי הוא רק מרובע, ומכאן התקבעות 'ארבע הגאולות' שהפכו ל'ארבע לשונות גאולה'. הסבר הדברים: מצויים ארבעה שלבי גאולה, כדלהלן:

1. פיזית - המתבטאת בפעלי 'והוצאתי' ו'הצלתי' ו'גאלתי'.

25. עיונים בספר שמות, ירושלים תשל"ג, עמ' 87-95.

2. זהותית - רוחנית המתבטאת בפעלי 'ולקחתי' ויהייתי לכם לא-לוהים' ו'אתם תהיו לי לעם'.
3. לאומית - המתבטאת בפועל 'והבאתי'.
4. בחירתית וסופית - המתבטאת בפועל 'ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'.

נבהיר את דברינו: הגאולה הפיזית ממצרים זוקקת קיום ההבטחה לאבות מאז ברית בין הבתרים, ולכן מכריז ה' 'והוצאתי'²⁶ לאחר מכן בתוך אותו מהלך פיזי נדרשות המכות, המהוות את ההצלה, וכשהן קורות ('והצלתי', 'וגאלתי'), מתבצעת בפועל הגאולה. אם תרצה אמור: הפרשיות וארא, בא ובשלח. השלב השני בגאולה הוא הפיכת קבוצת העבדים לעם בעל זהות, המתבטא בלקיחת ה' אותנו לעם: 'ויהייתי לכם לא-לוהים' ו'אתם תהיו לי לעם', וכפי שנאמר טרם מתן תורה: 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדושי' (שמות יט ו), ומתבטא בנתינת התורה ובהקמת המשכן. אם תרצה אמור: חלקו השני של ספר שמות.

השלב השלישי הוא ההגעה לארץ וכיבושה, הבאים לידי ביטוי בפועל 'והבאתי', ומתממשים בספר יהושע.

השלב הרביעי הוא ייצוב יחסי ה' ועמו בארץ ישראל כירושת עולם, שהרי ההיסטוריה הוכיחה, שהשלב השלישי של 'והבאתי' הופך בחורבן המקדשים ובגלויות השונות. לפיכך נזקקה ההבטחה לשלב הגאולה הרביעי והסופי של שיבת ציון והפיכת ארץ ישראל כירושת עולם לעם ישראל, ועל שלב זה אנו מתפללים כל יום 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים'.

26. מכאן ברורה סמיכות הפרשיות לתחילת הפרשה: 'וארא אל-אברהם אל-יצחק ואל-יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם: וגם הקמתי את-בריתי אתם לתת להם את-ארץ פנען את ארץ מגריהם אשר-גרו בה: וגם אני שמעתי את-נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את-בריתי' (שמות ו, ג-ה). הדברים תואמים היטב את דברי רש"י המציג את הביקורת של ה' למשה: "'באל שדי' - הבטחתים הבטחות ובכולן אמרתי להם 'אני אל שדי'". "ישמי ה' לא נודעתי להם - 'לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא 'לא נודעתי' - לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתים ולא קיימתים'.

העולה מדברינו הוא שימור מבנה היארבעי הסובב את ליל הסדר מחד, ועל פי דרכנו ארבע גאולות יש כאן, ומאידך, לא פסחנו על שאר לשונות הגאולה הקיימות בפרשה, וחלוקתן לארבע הוא על-פי סדרן ההיסטורי.

ג. שישה, שבעה או שמונה וביטויים!

כל אחת מקריאות אלה של הכתובים, שוודאי נכונות הן יותר מקריאה של ארבע או חמש, שכן זכו לביטוי הלכתי מעשי, מעוררת את השאלה, מדוע לא זכו אלה לשום ביטוי הלכתי?

אין לנו בסוגיה זו אלא את מסקנתו של מאיר איש-שלום:²⁷

האמנם שאין אלו הדרשות מוכיחות אלא, שכבר היה הדבר נוהג ובא בישראל, והעניקו את המנהג בטעמי דרשות. ומעולם אין הדרוש סבה אל המנהג אלא המנהג הוא אל הדרוש! (עמ' 26).

כוונתו לומר, שמנהגי השתייה של ארבע כוסות היו קיימים בעם ישראל מאז ומעולם, ושתייה זו היא שילוב של שתיית יין רגילה עם שתייה נוספת ייחודית ללילה זה. על-פי התושבע"פ יש גם סיבה היסטורית-רוחנית לשתיית היתר בליל הסדר.

דברים דומים ציין תבורי, במחקרו 'פסח דורות':²⁸

אחת החובות היסודיות המיוחדות לליל הסדר היא חובת שתיית ארבע כוסות של יין... מבחינת התהוותה של חובה זאת, יש לראות בכל כוס נושא נפרד בעל תולדות משלו, כבר רבינה ציין שיכל חד וחד מצווה אפי נפשה היא' (פסחים קט ע"ב). ובמילים אחרות: כל כוס ממלא תפקיד מסוים בטכס ליל הסדר ואין צירופם מעניק להם משמעות הלכתית נוספת. שתיים מהכוסות, הכוס הראשון שהוא כוס הקידוש, והכוס השלישי שהוא כוס ברכת המזון, מוכרים לנו

27. מאיר איש שלום, מאיר עין על סדר והגדה של לילי פסח, האנטס (הולנד) 1969, עמ' 25-27.

28. יוסף תבורי, 'ארבעה כוסות', בתוך: פסח דורות, תל אביב 1996, עמ' 131-191.

מהזדמנויות אחרות, ולכאורה אין שום הבדל בין כוסות אלה בליל הסדר לבין כוסות אלה בשבתות ובחגים (עמ' 131).

במקום אחר²⁹ מציין תבורי, כי ייתכן שהדבר מתבסס על נוהל הסעודה בימי בית שני, כפי שהדבר משתקף, לדעתו, מן התוספתא (ברכות ה).

בדברים שהובאו לעיל, לא להלכה באנו ולא לרקע היסטורי באנו, אלא לדרשה ולדיוק בכתובים.

29. יוסף תבורי, מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשנ"ה, עמ' 119 והערה 146.